

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1380937
Araştırma Makalesi/Research Article

NATO'NUN AÇIK KAPI POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE BELİREN GÜVENLİK PARADOKSLARI VE TRANSATLANTİK İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

SECURITY PARADOXES EMERGING IN THE FRAMEWORK OF NATO'S OPEN
DOOR POLICY AND ITS IMPACT ON TRANSATLANTIC RELATIONS

Hasan YİĞİT¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
25/10/2023

Kabul:
21/06/2024

Soğuk Savaş dönemi boyunca ve sonrasında Avrupa-Atlantik bölgesinde savunma ve güvenlik alanlarında sahip olduğu güçlü ve özel konumu ile varlığını koruyan NATO, Avrupa kıtasında kendi kendine yeten, bağımsız bir savunma ve güvenlik oluşumunun gelişmesini engellemiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi ile bölgede algılanan tehdit unsurları da değişmeye başlamış, önceleri tekil bir karaktere sahip olan (SSCB) tehdit algısı yerini terörizm, mülteci akımları, ırkçılık, İslamofobia gibi istikrarsızlık unsurlarına bırakmıştır. Kuşkusuz transatlantik ilişkilerde Soğuk Savaş dönemi boyunca ortak tehdit olarak algılanan SSCB'nin varlığının 1990'lı yılların başında sona ermesi ile güvenlik algılamasında zorunlu bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Yeni dönemde NATO-AB arasında birçok iş birliği alanı doğarken diğer taraftan kaçınılmaz olarak çatışma alanları da gün yüzüne çıkmıştır. Beliren bu çatışma alanlarının başında Atlantik-Avrupa bölgesinde savunma ve güvenlik alanlarında aktörler arasında nasıl bir rol ayrışmasının olacağı gelmektedir. Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO kapsamında güvenliği sağlanan AB üyeleri artık kendi savunma mekanizmalarını kurup ABD'ye olan bağımlılıklarını azaltmanın yollarını aramaktadır. ABD ise geleneksel olarak NATO'nun sahip olduğu güvenliği sağlama misyonunu farklı sahalara da yayma amacını taşımaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada NATO'nun son dönem genişleme isteğinin bölge güvenliğini nasıl etkilediği, geleceğe yönelik nasıl yansımalar meydana getireceği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: NATO, ABD, AB, Transatlantik güvenlik.

Jel Kodları: N40, N43, N44

¹**Sorumlu Yazar:** Öğr. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, ORCID: 0009-0009-0916-0223, hasan.yigit@dpu.edu.tr

Atıf: Yiğit, H. (2024). NATO'nun açık kapı politikası çerçevesinde beliren güvenlik paradoksları ve transatlantik ilişkiler üzerindeki etkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1122-1148.

Abstract

Article Info

Received:
25/10/2024

Accepted:
21/06/2024

NATO, which maintained its strong and special position in the Euro-Atlantic region in the fields of defence and security during and after the Cold War period, prevented the development of a self-sufficient, independent defence and security formation in the European continent. With the end of the Cold War, the perceived threats in the region started to change, and the threat perception, which had a singular character before (USSR), was replaced by instability factors such as terrorism, refugee flows, racism, Islamophobia. Undoubtedly, with the end of the existence of the USSR in the early 1990s, which was perceived as a common threat during the Cold War period in transatlantic relations, there has been a compulsory change and transformation in security perception. While many areas of co-operation emerged between NATO and the EU in the new era, areas of conflict inevitably emerged. One of these emerging areas of conflict is the division of roles between the actors in the fields of defence and security in the Atlantic-European region. The EU members, whose security was provided under NATO during the Cold War, are now looking for ways to reduce their dependence on the US by establishing their own defence mechanisms. The US, on the other hand, aims to extend NATO's traditional mission of providing security to different areas. In this context, this study will analyse how NATO's recent expansionist aspirations affect regional security and what kind of repercussions they will have for the future.

Keywords: NATO, USA, EU, Transatlantic security.

Jel Codes: N40, N43, N44.

Extended Summary

Transatlantic relations, which describe the relations between the Northern countries on both sides of the Atlantic Ocean, gained an institutional and political dimension with the establishment of NATO on 4 April 1949. The Truman doctrine and Marshall aid were effective in the development of these transatlantic relations and the economic recovery of Europe was ensured. As a result of this bilateral relationship, the US-EU partnership accounts for approximately 60 per cent of the world's gross product. After the Truman and Marshall aid, the US took the global financial and financial system under its control through the Bretton Woods system, the International Monetary Fund and the World Bank. The relations between the countries of the region, which have an important role in shaping the global economy and politics, are based on common threat perceptions, common historical ties, civilisation and cultural similarities. Thanks to these common elements, the countries of the region are able to act jointly in global politics. On the other hand, with the end of the Cold War, the biggest common threat factor for the countries in the region, the USSR and communism, disappeared. After the Cold War, some differences have emerged in the perceived threat elements. Therefore, how the countries of the region will develop a defence mechanism against these new threats has also started to be discussed. With the end of the Cold War, NATO's founding purpose of preventing the Soviet sphere of influence from moving to Europe and protecting the countries in the region from communist regimes fell off the agenda and NATO's existence started to be discussed. These threats include factors such as internal conflicts, refugee flows, migration, natural disasters and ethnic discrimination. Thus, NATO has sought to legitimise its *raison d'être* by defining it in terms of these new threats.

On the other hand, we see that NATO has expanded to include the former Eastern Bloc countries, especially in the 90s. Founded on 4 April 1949, NATO has grown from 12 founding members to its current 30 members with waves of enlargement in 1952, 1955, 1982, 1999, 2004, 2009, 2017 and 2020. NATO's enlargement policy, which is referred to as 'open door', basically expresses a dynamic process. However, this enlargement of NATO has brought with it some security paradoxes. For example, the US-indexed approach to regional security has prevented the states of the region from establishing a defence mechanism that includes their own local dynamics. Moreover, it would not be correct to say that the national interests of the states in the region and the US are always in harmony. In fact, polarisations have begun to emerge within the EU about the existence of NATO. The European countries are divided into two groups: "Atlanticists" led by the UK and "Europeanists" led by France. Again, the states of the region, which are under US patronage in terms of defence and security, are not satisfied with a unilateral dependence. There is also a group of people who claim that NATO, which tries to legitimise its purpose of existence, creates artificial security risks and creates artificial wars in various parts of the world in order to maintain its existence. It is also claimed that the United States, which aims to ensure the security of the world, has achieved this goal with NATO in the European continent and that similar organisations exist in various parts of the world. Therefore, it is stated that NATO, which was established to ensure security in Europe, is one of the biggest factors of the global insecurity that exists today.

Therefore, the aim of this study is to analyse how NATO's enlargement waves have had repercussions on Transatlantic security, taking into account the historical process of NATO-EU relations. The scope of the study is the past, present and future of NATO-EU relations. Therefore, it will be examined to what extent NATO's transformations and evolutions within its own mechanical functioning as well as its physical growth through waves of enlargement are compatible with the organization's founding philosophy. In line with the purpose and scope of this study, the literature review method was used, and the information conveyed was also supported by the data on the official web pages of the institutions and the document analysis technique was used. Accordingly, the study is divided into three main sections. The first section analyses the historical background of NATO-EU relations. The second section analyses the challenges that NATO-EU relations faced during the Cold War and how they responded to threats to the security of the Atlantic region. The third part analyses the post-Cold War and current transformation of NATO-EU relations, the evolving threat perceptions in the relationship and how they have responded to recent security dilemmas. The study concludes with an overall assessment.

1. Giriş

Birleşik bir Avrupa fikri ilk olarak II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile dile getirilmeye başlanmış ve bu fikrin hayata geçmesinde kuşkusuz o dönem ABD tarafından yapılan siyasi ve iktisadi yardımlar etkili olmuştur. Yapılan bu mali ve finansal yardımların transatlantik ilişkilerin gelişmesinde önemli bir yeri vardır. Avrupa'nın kendi içinde birleşme sürecini başarı ile sonuçlandırmasında transatlantik ilişkilerin önemli bir katkısı olmuştur. Dönemin iki kutuplu dünya düzeninde Batı kutbunun lideri konumunda olan ABD, birleşik bir Avrupa'nın hem SSCB'yi siyasi alanda dengeleyebileceğini hem de güvenlik anlamında SSCB karşısında bir tampon bölge olabileceğini öngörmekteydi. 2. Dünya Savaşı'ndan politik, ekonomik ve askeri anlamda yıpranmış şekilde çıkan bir Avrupa ile savaştan güçlü çıkan SSCB kıyaslandığında ABD'nin Avrupa hakkındaki bu hedeflerini tek başına gerçekleştirmesi zor gözükmekteydi. Bu minvalde ABD tamamen kendi insan gücü ve askeri kaynaklarını kullanmak yerine hem Avrupalı ortaklarının askeri kaynaklarını etkin kullanabileceği hem de kendi kontrolü altında bir savunma ve güvenlik örgütü kurma yoluna gitmiştir. Sözü edilen transatlantik ilişkilerin gelişim göstermesinde sırasıyla uygulamaya konulan Marshall Planı ve Truman Doktrininin etkisi olmuştur. Truman Doktrininde amaç her ne kadar temelde Türkiye ve Yunanistan ekonomilerinin canlandırılması olsa da dolaylı olarak Avrupa'nın Sovyetlere karşı korunması da amaçlanmıştır.

Günümüzde halen ABD ile Avrupa arasında var olan stratejik, güçlü ve kapsayıcı bir ikili ilişkiye yakın başka bir ilişkiden söz etmek pek mümkün değildir. Bu ikili ilişkinin bir sonucu olarak dünya gayri safi hasılatının yaklaşık %60'ını ABD-AB ortaklığı oluşturmaktadır. Her iki aktör de birbirlerinin ana ticaret ortağı olmakla birlikte kendi sınırları içerisinde en fazla doğrudan yabancı yatırım çektikleri iş ortaklıkları söz konusudur. ABD-AB arasında var olan transatlantik işbirliği ve ortaklık teması Afganistan'dan bio-teknolojiye, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) müzakerelerinden terörle mücadeleye, veri gizliliğinden korsancılıkla mücadeleye, bölgesel işbirliğinden küresel işbirliğine kadar çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu açıdan günümüzde bu denli geniş ortaklık ve işbirliği ağına sahip başka küresel aktörler bulunmamaktadır. Her iki küresel aktör de birbiri için fazlaca değer ifade etmektedir. Stratejik olarak birbirleri için önem ifade eden her iki aktörün büyük ölçüde uyum arz eden değerlere sahip olması, ortak tehdit algıları, tarihsel ortak bağları, medeniyet ve kültürel açıdan sahip oldukları benzerlikler küresel arenada ortak hareket etmelerini kolaylaştırmaktadır. Hem ABD hem AB dünyanın dört bir yanındaki barış, istikrar ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi için lazım gelen stratejiler konusunda ortak hedefleri paylaşmaktadırlar (Burghardt, 2006: 3).

Bu açıdan da bu derece uyum içerisinde ekonomik, mali ve siyasi politikalar geliştiren, ortak hedef ve stratejilere sahip başka küresel partnerlere pek rastlanmamaktadır. Kısa vadede bu şekilde bir küresel ortaklığın vücuda gelmesi de beklenmemektedir.

Buradan hareketle çalışmanın amacı, NATO-AB ilişkilerinin tarihsel süreci dikkate alınarak, NATO'nun geçirmiş olduğu genişleme dalgalarının Transatlantik güvenlik üzerinde nasıl yansımalar oluşturduğunun analiz edilmesidir. Çalışmanın kapsamını ise NATO-AB ilişkilerinin dünü, bugünü ve yarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla NATO'nun gerek kendi mekanik işleyişi içerisinde geçirdiği dönüşüm ve evirilmeler gerekse de genişleme dalgaları ile fiziksel büyümesinin örgütün kuruluş felsefesi ile ne kadar uyumlu olduğu irdelenecektir. Amaç ve kapsama uygun olarak bu çalışmada literatür tarama yöntemi kullanılmış, aktarılan bilgiler ayrıca kurumların resmi web sayfalarında yer alan veriler ile de desteklenerek doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Buna göre çalışma dört ana bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde çalışmanın amacı ve kapsamı kısaca özetlenmiştir. İkinci bölümde NATO-AB ilişkilerinin tarihsel arka planı analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde NATO-AB ilişkilerinin Soğuk Savaş döneminde hangi meydan okumalar ile karşı karşıya kaldığı ve Atlantik bölgesinin güvenliğini tehdit eden unsurlara nasıl refleksler verdiği incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise NATO-AB ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası ve günümüzdeki dönüşümü, ilişkilerdeki evirilen tehdit algılamaları ve son dönem güvenlik çıkmazlarına nasıl tepki verildiği analiz edilmiştir. Çalışma genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümü ile neticelendirilmiştir.

2. AB-NATO Arasındaki Transatlantik İlişkilerin Tarihi Kökenleri

Avrupa ile Amerika arasındaki köklü ilişkiler tarihsel olarak 15. yüzyıla kadar götürülebilmektedir. Amerika kıtasının 1492'de Avrupalılar tarafından keşfedilmesi ile İngiltere, İrlanda, Fransa, İspanya ve Portekiz'den binlerce göçmen kıtaya gelerek burada koloniler kurmaya başlamıştır. Bugünkü modern Amerikan toplumunun temelini de aslında 18. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan bu koloniler oluşturmaktadır. Dolayısıyla soydaş olan bu iki kıta insanı yüzyıllar boyunca birbirleri ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. İlk dönemlerde güçlü Avrupa karşısında zayıf kolonilerden oluşan ABD zamanla uygulamış olduğu izolasyonist politikaların da etkisiyle küresel bir güç haline gelmiştir.

Transatlantik kavramı uluslararası ilişkiler literatüründe genellikle Atlas Okyanusu'nun iki tarafında bulunan Kuzey Amerika ile Batı Avrupa'yı tanımlamak için kullanılan siyasi bir terimdir. Transatlantik ilişkilerin başlaması İngiltere'nin etkili siyasi propagandasının sonucu olarak ABD'nin Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'na girmesi ile mümkün olmuştur (Yılmaz, 2017: 1). Bu tarihten günümüze kadar kurulan ikili ilişkilerin derinleşmesinde ve

kurumsallaşmasında etkin rol oynayan örgüt ise şüphesiz ki 4 Nisan 1949'da 12 ülke tarafından kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) olmuştur.

Sahip olunan ortak değerler, birbiri ile uyum gösteren ortak ilgi alanları, örtüşen ortak çıkar, hedef ve tehdit algısı temelinde inşa edilen ABD-AB ilişkileri “Transatlantik Ortaklık” olarak tanımlanmaktadır. Takip edilecek güvenlik ve ekonomik stratejiler açısından birbirine bağımlı ve eşgüdümlü bir büyüme gösteren Atlantik grubunun iki cephesi birçok alanda ortak hareket etmektedir. Atlas Okyanusunun iki kıyısında yer alan bu küresel güçler, ekonomik ve iktisadi kaygılar, uluslararası terör ve nükleer silahların yayılması, küresel enerji güvenliğini tehdit eden olaylar, uluslararası barış ve güvenliğe zarar verecek risk unsurları gibi birçok farklı alanda ortak tavır sergilemeye çalışmışlardır. Bunlara ek olarak da demokrasinin güçlü savunucuları olan ABD ile AB serbest ticaret ve piyasa, insan hakları, bireysel hak ve özgürlükler, açık toplum modeli gibi konularda benzer tavır ve hassasiyetler taşımaktadırlar. Tarihsel süreç içerisinde uzun zaman eşgüdümlü ve uyuşan politikalar izleyen ABD ve AB, gelişmiş ekonomileri ve sahip oldukları stratejik coğrafyaları ile dünya siyasetini şekillendirmişlerdir. Bunun yanında, Balkanlar'daki siyasi istikrar, eski Sovyet Cumhuriyetleri ile olan ilişkiler, Orta Doğu barış süreci ve Afrika kıtasına yapılacak insani ve ekonomik kalkınma modellerinin hayata geçirilmesinde bu iki partnere her zamankinden daha fazla sorumluluk alanı düşmektedir (Kilit, 2013: 61).

Yukarıda da değinildiği üzere, ABD ve AB arasındaki yoğun ilişkinin günümüzdeki seviyesine gelmesi yaşanan iki dünya savaşı sonrası ekonomik anlamda ciddi zarar gören Avrupa'nın ABD'den destek alması ile başlamıştır. 1947 yılında dönemin ABD başkanı Harry Truman bu tarihten itibaren ABD'nin uluslararası politikada farklı bir küresel strateji izleyeceğini ilan etmiştir. İlan edilen bu yeni küresel stratejinin merkezinde ise Sovyet karşıtlığı yer almıştır. Bununla birlikte küresel çapta komünizm tehdidi altında bulunan devletlere mali, iktisadi ve askeri yardım yapılacağı da taahhüt edilmiştir. Yine Truman Doktrini bağlamında 1948-1951 yılları arasını kapsayan ve 16 Avrupa ülkesine ekonomik ve mali kalkınma yardımı sağlayan Marshall Planı ile Avrupa'nın yeniden imar ve kalkındırılması amaçlanmıştır (Kilit, 2013: 61-62). Böylece ABD hem kendi endüstrisi için önemli bir pazar elde etmiş hem de siyasi anlamda Sovyetleri dengeleyecek ve komünizm rejiminin yayılmasını engelleyecek bir ortaklık kurmuştur.

Truman Doktrini ve Marshall yardımlarından sonra ABD-AB ilişkilerini etkileyen başka gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin devletler arasındaki küresel finansal işlemlerde uyulması

gereken kuralları belirleyen Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. Bu iki örgütün kurulmasına öncülük eden Bretton Woods sisteminin kurulması ile birlikte küresel ekonomik ve finansal alanda ABD'nin ağırlığı iyiden iyiye artmıştır. Güvenlik alanında ise Birleşmiş Milletler ve sonrasında NATO'nun kurulması ABD'nin bekçiliğini üstlendiği yeni dünya düzeninde AB¹'nin ABD nezdinde konumunu belirlemiştir (Kilit, 2013: 62). İkinci Dünya Savaşı'ndan ekonomik, askeri ve siyasi olarak yıpranmış bir şekilde çıkan Avrupa devletleri Sovyet nüfuzunun yayılması için elverişli ve korunmasız bir görüntü oluşturuyorlardı. ABD ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda ortaya çıkan bu güç boşluğunu Marshall Planı ile o dönemki dış yardımının çok büyük bir kısmını bu ülkelere aktararak Avrupa'nın imarı için önemli bir adım atmıştır. Böylece ABD Avrupa'yı kendi kontrolü altında ekonomik kalkınmasını sağlayarak siyasi ve ticari alanda da önemli bir müttefiklik oluşturmuştur.

1945-1970 yılları arasında dünya ve Avrupa ekonomisi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan ABD, 70'li yıllar sonrasında küreselleşmenin etkisi ve AB'nin ekonomik olarak güçlenmesi ile ortaklık temasını ikili ilişkilerin merkezine almıştır. 1990 yılında neticelendirilen "Transatlantik Deklarasyonu" ile yeni bir ortaklık mekanizması devreye sokulmaya başlanmış, ilişkiler ABD-AB ikili zirveler etrafında ilk kez siyasi alanda formüle edilmiştir. Kısa bir süre sonra 1995'te ilan edilen "Yeni Transatlantik Gündem" ikili ilişkileri kurumsallaştırma sürecine taşımakla kalmamış, ABD-AB arasında var olan ticaret hacminin de katlanarak büyümesini sağlamıştır (Kilit, 2013: 62). Böylece ABD-AB arasında var olan ikili ekonomik, politik ve askeri ilişkiler kurumsal boyut kazanmıştır.

3. Soğuk Savaş Dönemi AB-NATO İlişkilerinin Bölgesel Güvenlik Üzerindeki Etkisi

İkinci Dünya Savaşı'ndan Avrupa'nın önde gelen büyük güçleri siyasi, askeri ve ekonomik açıdan tükenmiş bir biçimde çıkarak, küresel ölçekte sahip oldukları prestij ve konumlarını hızla kaybetmeye başlamışlardır. Bu durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak özellikle Doğu Avrupa'da meydana gelen güç boşluğu küresel sistemin yeni hegemon gücü olan SSCB tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Ardından gelen Çin-SSCB ittifakı Avrupa'yı ileride zor dönemlerin beklediğinin habercisi olmuştur. En azından Avrupa'yı askeri, ekonomik

---

¹ Bu dönemde (1945-1952 arası) AB, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) olarak isimlendirilmekteydi. AB'nin bugünkü ismi ile adlandırılması 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile mümkün olmuştur. AB'nin tarihçesi hakkında detaylı bilgi için bakınız: (https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html)

ve iktisadi alanlarda geride bırakan yeni bir güç müttefikliğinin doğması yakın dönemde Avrupa-dışı aktör veya aktörlerin dünya siyasetinde etkili olacaklarının ilk işaretleriydi (Buzan, Kelstrup, Lemaitre, Tromer, & Waeaver, 1990: 35).

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından oluşan küresel siyasi tabloda kuşkusuz savaşın asıl galipleri SSCB ve ABD gözüküyordu. Her ne kadar bu iki güç İkinci Dünya Savaşı boyunca ortak tehdit olan Hitler'e karşı birbirini destekleyici politikalar izlemişlerse de savaşın sona ermesi ile yeni dünya düzeninin belirlenmesinde fikir uyuşmazlığı içerisine girmişlerdir. Bu fikir ve çıkar uyuşmazlığının ilk belirtileri ise savaş sonrası yenedünya düzeninin ele alındığı Potsdam Konferansı'nda ortaya çıkmıştır. Esasında her iki güç de savaşın sebep olduğu yıkımın etkilerinin giderilmesi ve Avrupa'nın yeni bir inşa sürecine girmesi konularında mutabık kalsalar da bu amaçlara ulaşmada kullanılacakları yöntemlerde farklılıklar mevcuttu. Bu yöntemleri farklı kılan temel unsur ise iki küresel gücün sahip olduğu farklı ideolojik arka planlarıydı. Sahip olunan farklı ideolojiler tarafları işbirliğine değil çatışma seviyesine taşıyordu. Savaş sonrası dünyanın yeni iki süper gücü arasında çok geçmeden yaklaşık elli yıl sürecek "soğuk" askeri, siyasi ve ekonomik bir rekabet başladı (Erhan, 1996, s. 260-261). Bu doğrultuda, Avrupa kıtası bir tarafta ABD diğer tarafta SSCB tarafından kuşatılıp baskı altına alınarak Batı ve Doğu Bloku olarak iki kutba ayrılıyordu. Avrupa'da yer alan devletlerin bir kısmı ABD patronajı altında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE) ve NATO, diğer kısmı da SSCB liderliği altında Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) ve Varşova Paktı (VP) gibi örgütler altında bir araya gelerek yeni dünya düzenindeki yerlerini belirliyorlardı (Vaughan, 1979: 79).

Oluşan bu yeni küresel sistemde Batı Avrupa için yeni ortak tehdit artık SSCB idi. Özellikle SSCB'nin savunma ve askeri alanda sahip olduğu güç ve otorite Batı Avrupa için ciddi bir endişe kaynağı oluşturuyordu. Diğer taraftan 2. Dünya Savaşı sona ermesine rağmen Müttefik Devletler arasında savaş sonrası düzenin nasıl olacağına dair bir görüş birliği henüz oluşmamıştı. Özellikle barış ortamının kurulabilmesi için Müttefiklerin Almanya'nın akıbeti üzerinde bir görüş birliğine varmaları çözülmesi gereken ilk konu başlığı olarak masada yatıyordu. Almanya merkezli sorunun 3 boyutu vardı. Birincisi, Almanya'nın ekonomik açıdan iyileşip toparlanması, buna bağlı olarak askeri alanda elini tekrar güçlendirmesi ile Avrupa'yı tekrar bir dünya savaşına götürme ihtimali başta Fransızlar olmak üzere tüm Batı Avrupalıları endişelendiriyordu. Almanya her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle askeri ve politik alanlar başta olmak üzere birçok alanda dizginlenmiş olsa da sahip olduğu 80 milyonluk nüfusu ve geleneksel endüstriyel alt yapısı ile başta Fransa olmak üzere birçok Batı Avrupa

ülkesi için kayda değer bir risk unsuru kaynağıydı. Sorunun ikinci boyutu, savaşın galip güçleri olan Müttefikler kendi aralarında bir denge kurmalı ve Almanya'nın savaş sonrası statüsünü bir antlaşma ile belirlemeliydiler. Savaş sonrası oluşan bilinmezliklerle dolu muğlak konjonktür tüm devletlerin mutabık kalacağı bir antlaşma ile kontrol altına alınmalıydı. Üçüncüsü, Almanya'nın Avrupa'da özellikle sanayi alanındaki güçlü ve özel konumu dikkate alınarak bir taraftan Almanya'nın sanayileşerek tekrar savaş çıkarma olasılığı ortadan kaldırılmalı diğer taraftan da Avrupa'nın gerçek anlamda sanayileşmesi Almanya'ya bağlı olduğu için bu iki realite arasında titiz bir denge politikası izlenmeliydi (Erhan, 1996: 260-261).

Batı Avrupa ülkeleri için SSCB'nin yanı sıra tekrar güçlenme ihtimali bulunan bir Almanya vardı. Almanya'nın yanı sıra Avrupa için önemli bir diğer tehdit unsuru ise kıtanın savaşlarla dolu mazisinin tekrar canlanma ihtimalinin bulunmasıydı. Bu tehditler karşısında Avrupa devletleri kendi ulusal çıkarları doğrultusunda ABD veya SSCB'ye yakınlaşma politikaları yürüttüler. Tehdit olarak algılanan bu faktörlere karşı yürütülen bu politikalar Avrupa'nın bütünleşme süreci içerisine girmesinde etkili oldu (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 136).

Siyasi, ekonomik ve askeri açıdan bütünleşik bir Avrupa kurmak fikri 1947 yılında ABD tarafından Avrupa'ya yapılan Marshall Planının temelinde yatan asıl saiktir. Savaşın Avrupa'da getirdiği yıkım ve kaos Sovyetlerin bölgede nüfuzunu artırmasına zemin hazırlamış, bu da ABD'nin bölge hakkındaki endişelerini artırmıştır. Bölgede Sovyet etkisinin yayılmasının engellenmesi amacıyla Avrupa tekrar canlandırılmalı, maddi ve manevi olarak desteklenmeliydi. Çünkü ancak ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde duran bir Avrupa Sovyetlere karşı direnebilir fikri o dönem için kabul gören bir realiteydi. Bu bağlamda ABD, başta İngiltere, Almanya ve Fransa olmak üzere tüm Batı Avrupa'yı siyasi, ekonomik ve askeri bir birliktelik içinde tutarak Sovyetlerin yayılan etkisini kırmak istiyordu. Diğer taraftan ekonomik açıdan alım gücü zayıf olan bir Avrupa Amerikan üretimini ve dış pazarını da önemli ölçüde etkilemekteydi (Erhan, 2003: 538). Buna bağlı olarak ABD, savaş sonrası çöken Avrupa ekonomisinin yeniden canlandırılması, ikili dış ticaret hacimlerinin büyümesi ve siyasi arenada Sovyetleri dengeleyici bir Avrupa aktörünün bulunması amacıyla Marshall Planı ile bölgeye önemli bir ekonomik destek paketi sunmuştur.

Savaş sonrası düzende Doğu ve Batı'nın kısıkcı arasında kalan Avrupa'da güvenliği sağlamak amacıyla İngiltere ve Fransa arasında savaş sonrası ilk ittifak antlaşması olan Dunkirk Antlaşması imzalanmıştır. 1947'nin Mayıs ayında imzalanan bu antlaşmanın temelinde Almanya'nın saldırgan politikalarının dizginlenmesi ve olası Sovyet saldırılarına karşı birlikte

hareket etmek vardı. Güvenlik merkezli oluşturulan bu antlaşmanın daha geniş bir bölgeyi kapsamı adına daha sonra Benelüks ülkeleri de antlaşmaya taraf olmaya davet edilmişlerdir. Davet edilen üç ülke olan Belçika, Hollanda ve Lüksemburg antlaşmanın içerik olarak daha da genişletilmesi şartıyla kendilerinin yer alabileceklerini öne sürmüşlerdir. İlk olarak sınırlı bir antlaşma olarak kaleme alınan Dunkirk Antlaşması Benelüks ülkelerinin de isteğiyle içerik olarak genişletilmiş ve 1948 yılının mart ayında Batı Avrupa Birliği (BAB) örgütünün oluşumuna ön ayak olacak Brüksel Antlaşması'nın kaleme alınmasıyla sonuçlanmıştır. Söz konusu Brüksel Antlaşması ile temelleri atılan bu birlikteliğin zayıf yanı o dönemki iki kutuplu dünya sisteminde Batı Bloku lideri ABD'nin desteğinden mahrum olması ve bölge için tehdit oluşturan unsurlara karşı caydırıcı bir faktör olmamasıydı (Çelik, 2013: 70). Bir taraftan Batı Avrupalı devletlerin kurmuş oldukları bu savunma sistemi içerisine ABD'yi çekmeye çalışma politikaları diğer taraftan Sovyetlerin Doğu Avrupa'da hızla artan siyasi nüfuzu ABD öncülüğünde 4 Nisan 1949'da NATO'nun kurulma sürecini hızlandırmıştır. ABD liderliğinde kurulan NATO ile Brüksel Antlaşması'nın ortak savunmaya yönelik maddelerinin bizzat sahada uygulanması söz konusu olmuştur. Bu anlamda Avrupa'nın ortak güvenliğinin fiili örgütü NATO olmuştur (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 136).

NATO'nun kurulmasının ardından Batı Almanya'nın silahsızlandırılması ve NATO ile gelen güvenlik çemberinin dışında bırakılması o dönem Avrupa ülkeleri arasında farklı yorumlanmış ve bazıları tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bu şekilde Batı Almanya'nın silahsızlandırılması ve güvenlik mimarisinin dışında bırakılması birçok Avrupa devleti ile ABD arasında tartışma konusu olmuş, bu dönemde patlak veren Kore savaşının bir benzerinin Almanya'da da gerçekleşme ihtimalinin konuşulması Avrupa'da yeniden derin bir güvenlik korkusunun yaşanmasına sebep olmuştur. Oluşturulan güvenlik denkleminde dışlanan Almanya'nın meydana getirdiği bu güvenlik açığı, Avrupalı devletlere benzer senaryonun SSCB'nin Almanya'ya uygulaması halinde nasıl karşılık vereceği sorusunu akıllara getirmiştir. Bu durumda Batı Almanya silahsızlandırılıp NATO dışında bırakılarak dolaylı şekilde de olsa Sovyetlerin etki alanına terk ediliyordu. Dolayısıyla olası bir Sovyet saldırısında askerden arındırılmış ve silahsızlandırılmış bir Almanya'nın yer aldığı Avrupa'nın Sovyetlere karşı direnmesinin olanaksız olduğunu savunan İngiltere ve ABD acilen Almanya'nın silahlandırılması için diğer kıta Avrupası ülkeleri üzerinde siyasi baskı oluşturmaya başlamışlardır (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 137).

1950 yılında bölge devletleri üzerinde siyasi baskı kuran ABD ve İngiltere, Almanya'nın ivedilikle silahlandırılmasının sağlanması karşılığında bölge ülkelerine iktisadi ve mali

desteklerinin artırılacağı, savunmasız olan kıtaya ABD'nin askeri ekipman, teçhizat ve insan gücü göndereceği ve NATO içerisinde Amerikan bir generalin komutasında bir Avrupa Komutanlığının kurulmasının sağlanacağı duyurulmuştur. Böylece Avrupa ülkelerinin Sovyetlerin siyasi ve askeri nüfuzu altına alınması engellenmiş olacaktı. ABD'nin Avrupa'nın olası Sovyet saldırısına karşılık savunma kapasitesini artırmaya yönelik bu politikası ileride formüle edilecek olan NATO'nun "sınırlı savaş stratejisi" ile de yakından ilgiliydi (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 137). Bu stratejinin altında ABD'nin Batı Avrupalı devletlerin içinde yer aldığı bir NATO ile Sovyetleri dengelemek istemesi yatmaktaydı. Kuşkusuz 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın da örgüte dâhil edilmesi ABD'nin bu stratejisinin bir parçasıydı.

Zaman içerisinde Avrupa'nın ekonomik ve siyasi açıdan giderek toparlanması ve Avrupa Topluluğu adı altında birleşmesi, Avrupa'nın dış politikasını ABD'nin vesayetinden kurtarmasına ve ekonomik ve siyasi açıdan daha az ABD bağımlısı bir müttefik haline dönüşmesine yol açmıştır. Atlantik'in her iki tarafı da daha yakın işbirliği içerisinde olmayı amaçlasa da her alanda benzer çıkarılara sahip olmaları beklenemezdi. Batı Avrupa yakasında ikili işbirliğinin merkezinde ABD karşısında ekonomik, siyasi ve askeri açıdan daha güçlü bir Avrupa oluşturmak yatmaktaydı (Layne, 2001: 4). Atlantik'in Amerika tarafında ise var olan ikili işbirliğinin temelinde ABD pazarına sahip olduğu alım gücü ile doğrudan katkı sağlayacak güçlü bir Avrupa'nın oluşturulması yatmaktaydı. ABD'nin Avrupalı ortaklarından beklentisi ise bölgenin dış mihraklara karşı korunmasında daha fazla sorumluluk almalarıydı.

Küresel bir aktör olarak Avrupa'nın dünya politikasında ABD ile her zaman uyum içerisinde politika ürettiğini söylemek zordur. Özellikle 1970'li yıllar ile birlikte Avrupa'nın ABD'den bağımsız kendi geleceğini ve bölge dinamiklerini dikkate alarak bazı girişimlerde bulunduğunu görmekteyiz. Bu politikalar arasında Batı Almanya'nın yeni doğu politikası olarak da bilinen Ostpolitik stratejisi kapsamında Doğu Bloku devletleri ile işbirliği ve yumuşama dönemini başlatması vardır. 1970'te Doğu Blokunun lideri olan Sovyetler Birliği ile Moskova Antlaşması imzalanması, 1980'lerin ilk yıllarında enerji alanında yine Sovyetler'den Batı Avrupa'ya getirilmesi beklenen Trans-Avrupa doğalgaz boru hattının inşası gibi gelişmeler ABD-Avrupa arasında farklılık arz eden bazı politika örnekleridir (Çelik, 2013: 72).

Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO icra ettiği faaliyetleri dört konsept kapsamında inşa etmiştir. Bunlar; "Saldırganlığı Caydırma", "Entegre Askeri Kuvvetin Oluşturulması", Topyekûn Mukabele" ve "Esnek Mukabele" olarak literatüre girmiştir (Şahin, 2017: 69). NATO Konseyi tarafından belirlenen ilk resmi stratejik konsept olan "Saldırganlığı Caydırma" 6 Ocak 1950 tarihinde resmen yayınlanmıştır. Buna göre, ittifakın öncelikli amacı tüm

hasımlarına karşı caydırıcı bir kimliğe sahip olma ve olası bir saldırı karşısında kuvvet kullanımında tereddüt edilmeyeceğini göstermektedir. İttifakın kurucu antlaşmasının 5. maddesinde ve ilk stratejik konseptte de ifade edildiği üzere, dışarıdan herhangi bir hasmın örgütün herhangi bir üyesine yapacağı olası bir saldırı örgütün tüm üyelerine yapılmış gibi kabul edilecek ve kolektif bir tepki verilecektir. Bu şekilde gösterilecek kolektif savunma refleksi ile örgüt caydırıcılığı artırılmış olacak ve özellikle Sovyetler üzerinde caydırıcılık sağlanmış olunacaktı (Twigge & Macmillan, 1996: 271-273).

1950 Haziran'ında başlayan Kore Savaşı ve 1952'de Türkiye ile Yunanistan'ın birliğe dâhil olması sonrası NATO askeri yapılanmasında birtakım değişimler yaşanmıştır. Bu bağlamda NATO 3 Aralık 1952'de ikinci stratejik konsepti olan "Entegre Askeri Kuvvetin Oluşturulması" nı kabul etmiştir. Bu başlık altında o güne kadar yapılan yapısal değişiklikler yansıtılmış, ilk konseptteki amaçlar tekrarlanmış, örgütün kendini koruma ve olası saldırılara reaksiyon verme yeteneğinin gerektiğinde her türlü stratejik silahla güçlendirileceği vurgulanmıştır (Aksu Ereker, 2019).

İlk iki stratejik konseptte de örgütün konvansiyonel güç kapsamında caydırıcılığı ön plana çıkarılmış ancak Sovyetler 'in nükleer kapasite açısından ABD'yi yakalaması ve 1957 Ekim'inde ilk yapay uydu olan Sputnik füzesinin fırlatılması gibi gelişmeler NATO'nun yeni bir stratejik konsept belirlemesini zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda 23 Mayıs 1957'de olası düşman saldırılarına karşı en efektif ve caydırıcı şekilde karşılık verebilmek amacıyla "Topyekûn Mukabele" ya da diğer ismiyle "Kitlesele Karşılık" stratejisi kabul edilmiştir. Bu strateji konseptine göre Sovyetler 'in Avrupa'ya olası bir konvansiyonel saldırısı karşısında NATO sahip olduğu nükleer gücü kullanacaktı (Aksu Ereker, 2019).

Topyekûn Mukabele stratejisi de Berlin ve Küba krizlerinden sonra örgüt içerisinde tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle Küba krizinde nükleer bir savaşın eşliğinden dönülmesi ABD'nin "Esnek Karşılık" stratejisini gündemine getirmesine yol açmıştır. Ancak NATO'nun nükleer şemsiyesi altından çıkmak istemeyen Avrupalı üyeler esnek stratejik konseptine şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu dönemde ABD'nin Vietnam Savaşı ile de meşgul olması ve stratejiye yapılan itirazlar söz konusu konseptin 1968 yılına kadar ertelenmesine sebep olmuştur. NATO'nun "Esnek Karşılık" stratejisine en sert tepkiyi Fransa 1966 yılında örgütün askeri kanadından ayrıldığını ilan ederek vermiştir. Ancak "Esnek Karşılık" stratejisi yine de 16 Ocak 1968 tarihinde NATO'nun dördüncü stratejik konsepti olarak ilan edilmiştir. Bu stratejinin merkezinde olası bir düşman saldırısı karşısında ittifakın kademeli bir şekilde nükleer silah kullanması yer almaktadır. Bu strateji örgütün Soğuk Savaş'ın sonuna kadarki ana

stratejisi olmuştur (Aksu Ereker, 2019).

4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde AB-NATO İlişkilerinin Bölgesel Güvenlik Üzerindeki Etkisi

SSCB'nin dağılması ve komünist rejimin çöküşü ile sona eren Soğuk Savaş sonrasında, Avrupa için temel tehdit unsurlarının ortadan kalktığı ve dolayısıyla NATO'nun varlığının gerekli olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliğin temel tehdit unsuru olan Sovyetlerin dağılması ile birlikte NATO'nun da misyonunu tamamladığı iddia edilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi dünya üzerindeki çatışmaları sona erdirmemiş aksine Soğuk Savaş dönemi boyunca dondurulmuş olan çeşitli siyasi krizlerin gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda Kafkasya'da, Balkanlar'da, Orta Doğu'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde kökenleri Soğuk Savaş'ın başlangıcına dayanan birçok etnik, politik ve dini çatışma yeniden alevlenmiştir.

SSCB'nin dağılması ile birlikte sahip olduğu nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların hangi ülkelere geçeceği, bu tarz silahların kullanımının yaygınlaşması ve sınır anlaşmazlıklarının çoğalması uluslararası barış ve güvenliği ciddi tehdit etmekteydi. Bunlara ek olarak Soğuk Savaş sonrası düzende ivme kazanan ve yeni terörizm olarak lanse edilen asimetrik devlet-dışı yapılanmaların meydana getirdiği gelenek dışı tehditler de bölgesel güvenliğin yeni tehdit alanları olarak belirmiştir. Bu tehdit unsurları karşısında NATO yeni bir askeri ve güvenlik yapılanması içerisine girmiş, bölgesel ve küresel ölçekte beliren bu çeşitli tehdit unsurları karşısında kendi güvenlik ve askeri yeteneklerini revize etme yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Konjonktürel güvenlik kavramının tanımının genişlemesi sonucu NATO da faaliyet alanlarını ve sınırlarını genişletme stratejisi izlemiştir (Purtaş, 2005: 9).

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte her ne kadar Avrupa-Atlantik bölgesi için temel tehdit olan Sovyetlerin varlığı sona ermiş ise de bu defa da Soğuk Savaş dönemi boyunca makro güvenlik sorunlarının gölgesinde kalan ekonomi ve siyasi istikrarsızlıklar, mülteci akınları, azınlık hakları, kitle imha silahlarının yayılması, etnik temelli iç çatışmalar, mezhep ve din savaşları, vekâlet savaşları, göç, sınır çatışmaları, çevre sorunları ve doğal afetler gibi sorun alanları devletlerin yeni tehdit algı sahalarını oluşturmuştur (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 139).

1991 yılında Varşova Paketi'nin dağılması sonucunda Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden unsurlarda çeşitlilik ve belirsizlikler meydana gelmiştir. Doğu Blokunun dağılması sonucu NATO'nun da varlığı ve misyonu tartışma konusu olmuştur. NATO yeni dünya düzeninde

varlığını devam ettirebilmek adına kendine yeni tehdit unsurları tanımlamış ve bu doğrultuda misyon ve vizyonunu revize etmiştir. Bu noktada NATO müttefikleri ittifakın yeni misyonu hakkında çeşitli kararlar almış, NATO'yu hizmet dışına (out of business) çıkarmak yerine alan dışına (out of area) çıkarmayı yeğlemişlerdir. Bu dönemde Avrupa daha belirgin olarak İngiltere öncülüğündeki “Atlantikçiler” ile Fransa önderliğindeki “Avrupacılar” olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu kapsamda Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğinin sağlanmasında NATO'nun stratejik dönüşümü ve bu yeni dönemde üstleneceği sorumluluk alanları belirleyici olmuştur (Çelik, 2013: 73).

Yaklaşık 50 yıl süren ve Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini etkileyen temel tehdit unsuru olan Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Avrupa kıtası, ABD için jeopolitik önceliğini kaybederek korunması gereken birincil bölge olmaktan çıkarken bölgedeki NATO varlığı da Avrupa ülkelerince tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa bölgesi Amerikan dış politikasındaki merkezi konumunu kaybetmeye başlamış, bölge güvenliğinin sağlanması ikincil önemde kalmıştır. Bu paralelde Avrupa ülkeleri arasında da askeri savunma yeteneklerinin ABD'nin etkisinden bağımsız, kendi dinamiklerine uygun ve bölgenin savunma ihtiyacını giderecek bir şekilde geliştirilmesi ve bu minvalde yerel potansiyele bağlı bir savunma mekanizması kurma konusunda tartışmalar başlamıştır. Bu doğrultuda BAB'ın yerel dinamikleri de dikkate alacak şekilde yeniden revize edilerek canlandırılması ve AB'nin kendi savunma ihtiyacını kendi yerel askeri kaynakları ile oluşturma fikri ortaya atılmıştır. Ancak yine de bu süreçte AB ve NATO işbirliği içinde hareket etmiş ve karşılıklı benzer politikalar izlenerek ikili ilişkiler güçlü tutulmaya çalışılmıştır (Çelik, 2013: 73).

Soğuk Savaşın sona ermesi ile 1990'lı yılların başından itibaren Avrupa güvenliğine yönelik risklerin niteliği büyük ölçüde değişmiş ise de NATO bölgesel dinamikleri de dikkate alarak mekanik bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Bu bağlamda NATO bölgesel ve küresel güvenliğe meydan okuyan yeni tehdit ve risk unsurlarının etkilerini minimum düzeyde tutabilmek adına kendi uyum sürecini başlatmıştır. Bu dönemin yeni ve belirsiz tehdit ve risk unsurları Avrupa Topluluğu (AT) olarak bilinen ittifakın da dönüşüm süreci içerisine girmesine sebep olmuştur. AT, Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği (AB) adını almıştır. Bu anlaşma ile AT daha derin bir bütünleşme modeline dönüştürülmüştür. Bu anlaşmada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) resmi olarak kabul edilmesi ve AB'nin güvenlik politikasını belirleyecek temellerin atılmasıdır. ODGP, güvenlik ile ilgili konular başta olmak üzere “yüksek politika” olarak kabul edilen askeri nitelikteki konular da dâhil esas olarak siyasi ve diplomatik

meseleleri kapsamaktaydı (Payne & Lane, 2003). Oluşturulan bu yeni mekanizma ile birliğe üye devletler dış politikada işbirliğine yönelecekler ve ortak savunma politikası da dâhil olmak üzere birliğin güvenliğine ait tüm meseleleri birlikte ele alabileceklerdi.

Yürürlüğe sokulan Maastricht Antlaşması'nın 4. maddesinde BAB'ın AB'nin istenen gelişimi yakalamasında oynayacağı role, AB'nin kendi savunma mekanizmasını oluşturana dek bu konuda yetkili aktör olacağı ifade edilmiştir. Bu şekilde BAB Maastricht Antlaşması ile AB'nin bir nevi savunma ayağını oluşturur hale gelmiştir. Aynı maddenin devamında BAB çerçevesinde AB'nin takip edeceği savunma politikasının NATO üyesi AB ülkelerinin örgüt içerisinde sahip oldukları sorumluluklara zarar vermeyecek şekilde belirleneceği ve NATO tarafından belirlenen ortak güvenlik ve savunma politikası ile uyumlu olacağı da vurgulanmıştır. Kuşkusuz ki AB bu madde ile Atlantik cephesinin batı tarafının endişe ettiği nokta olan NATO'ya alternatif bir bölgesel örgüt mü kurulacak şüphesini teskin etmek istemiştir. Böylece AB ileride takip edeceği güvenlik ve savunma politikası ile NATO'ya alternatif olma veya rekabete girme niyetinin olmadığını da açıkça göstermiştir (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 140).

1990'lı yılların başlarında Balkanlarda patlak veren ve AB güvenliğini yakından ilgilendiren iç savaşlarda AB tarafından etkili bir müdahale gelmemesi, AB'nin güvenlik konularını masaya yatırırken “kapasite-beklenti” konularında açığının olduğunu ortaya çıkarmıştır (Hill, 1993: 306). AB'nin Balkanlardaki bu acı deneyimi, ABD'nin Balkanlardaki güvenlik sorunlarına olan ilgisiz tutumu ve AB'nin ABD askeri gücüne olan aşırı bağımlılığı sadece NATO ve ABD'nin konumunu güçlendirmekle kalmamış aynı zamanda AB'nin önde gelen büyük aktörleri arasında bu tarz olaylara müdahale edebilecek acil bir askeri gücün varlığının önemini ortaya çıkarmıştır (Jørgensen, 2009: 102).

NATO'nun kendi yapısı içinde Avrupa ayağını güçlendirmeye yönelik çalışmaları 1991'deki Stratejik Konseptte zaten tartışma konusu olan “Avrupa Güvenlik Savunma Kimliği (AGSK)” girişiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1994-96'da Brüksel ve Berlin'de yapılan NATO bakanlar toplantısı, NATO ile AB arasında Soğuk Savaş sonrası ilişkilerde yeni bir denge kuran bir anlaşma ile sonuçlanmıştır (Allin, 2002). NATO görünürde her ne kadar ODGP'nin gelişmesini desteklese de Avrupa güvenliğinin sağlanmasında AB ve BAB yerine asıl söz sahibi aktörün kendisi olduğunu garanti altına almak için 10-11 Ocak 1994 Brüksel Zirvesi'nde AGSK girişiminin öncüsü olmuş, iki yıl sonra Berlin'de yapılan Zirve toplantısında da AGSK'nın uygulamaya geçirilmesinde gerekli ayrıntıları belirlemiştir. İlk olarak Brüksel Zirvesi'nde ortaya konulan AGSK'nın arka planında NATO'nun Avrupa'nın güvenliğinin

sağlanmasında birincil derecede rol oynama isteği yatmaktadır (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 142).

AGSK'nın bir politika olarak belirlenmesinin arka planında yatan asıl saik, Bosna Savaşı'ndan sonra ABD'nin Balkanlarda müdahil olmak istemeyeceği savaşların olabileceğinin farkına varmasıdır. Bu doğrultuda ABD direkt kendi insan ve askeri gücünü kullanmak yerine, NATO askeri yetenekleri ve genel çatısı altında geliştirilmek istenen bir girişim olan AGSK'yı desteklemiştir (Haine, 2005: 131).

ABD'nin asıl endişe duyduğu nokta, AB'nin NATO'nun sahip olduğu askeri yetenek ve kapasitesinin dışında bölgenin savunmasında NATO'ya alternatif oluşturacak, bölgenin dinamiklerini kullanacak bir bölgesel örgüt kurması konusuydu. Bu konuda George W. Bush döneminde ABD Dışişleri Bakanlığı'nda Ulusal Güvenlik Uzmanı olarak görev yapmış John Bolton, AB'nin o dönem güvenlik risklerini ortadan kaldırmaya yönelik oluşturmaya çalıştığı "Avrupa Acil Müdahale Gücü" yapılanmasını "NATO'ya karşı kabul edilemez bir ihanet" olarak ifade etmesi ABD'nin yukarıda değinilen endişesini ispatlar niteliktedir. ABD bu çekinceleri gölgesinde AB güçlerinin savunma ve askeri alanlarda kullanabilmesi adına oluşturduğu "Avrupa Acil Müdahale Gücü" girişimini ve NATO'yu ima ederek, AGSK çerçevesinde "ayrılabilir ama ayrı olmayan kuvvetler" kavramını türetmiştir. Bu kavramın kökeni Bill Clinton döneminde Dışişleri Bakanlığı yapmış Madeleine Albright'ın 1998 yılında resmi açıklama ile paylaştığı ve 3 D olarak da bilinen resmi ABD doktrinine dayanır. ABD'nin bu doktrini üç temel prensibe dayanır: ABD ve AB arasında var olan ilişkileri diplomatik, ekonomik ve siyasi ilişkileri sona erdirmemek (no decoupling), NATO ve AB askeri yeteneklerinin tekrar edilmesinden kaçınmak (no duplication) ve son olarak AB'ye üyeliği bulunmayan ancak NATO mensubu olan ülkelere karşı ayrımcı politika izlememek (no discrimination) (Çelik, 2013: 74-75).

4.1 Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Açık Kapı Politikası Kapsamında Genişlemesinin Bölgesel Güvenlik Üzerindeki Etkisi

NATO'nun nasıl bir genişleme politikası prosedürüne sahip olduğu, kurucu antlaşmasınının 10. maddesinde belirtilmiştir. NATO'nun yeni üye ülkelerin katılımıyla ilgili olarak benimsediği açık kapı politikasınının temeli de bu maddedir. Katılım müzakerelerine başlamak için potansiyel yeni üye ülkelere davetlerin gönderilmesine ilişkin kararlar, mevcut tüm üyeler tarafından ortak olarak alınmaktadır (NATO, 2006). 1949 yılında imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşma metninde, örgütün üyeliği "işbu antlaşmanın ilkelerini ileri bir seviyeye taşıyabilecek ve örgütün odak noktası olan Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkıda bulunabilecek bir

konumunda bulunan tüm Avrupa devletlerine” açık olduğu belirtilmektedir. Yine antlaşma metninde genişleme ile ilgili tüm kararların “oybirliği ile” ile alınması gerektiği ifade edilmektedir. NATO'nun genişlemesi Avrupa'da istikrarın ve refahın artmasına yardımcı olmuştur. Örgütün kuruluş felsefesi söz konusu antlaşma metninde, Avrupa'da istikrar ve işbirliğini teşvik etmek, barış, demokrasi ve ortak değerler temelinde birleşmiş bir Avrupa inşa etmek olarak belirtilmiştir (NATO, 2016).

4 Nisan 1949 tarihinde kurulan NATO 12 kurucu üyeden bugünkü 30 üyeye 1952, 1955, 1982, 1999, 2004, 2009, 2017 ve 2020 yıllarında yaşadığı genişleme dalgaları ile ulaşmıştır. NATO'nun ‘açık kapı (open door)’ olarak ifade edilen genişleme politikası temelde dinamik bir süreci temsil etmektedir. İttifak, Soğuk Savaş dönemi boyunca 4 ülkeyi bünyesine katmıştır. Örgüte 1952 yılında üye olan Türkiye ve Yunanistan'ı 1955'te Almanya ve 1982 yılında İspanya izlemiştir. NATO sınırlarının hız kazanarak geniş bir coğrafyaya yayılması ise esasen Doğu Blokunun yıkılması sonrası yaşanmıştır. Bu dönemden günümüze dek toplam 14 devlet (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Polonya, Macaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Hırvatistan, Arnavutluk, Karadağ, Kuzey Makedonya) farklı tarihlerde NATO'ya üye olmuşlardır. NATO'nun genişleme süreci, hem İttifaka katılmak isteyen bu ülkelerin güvenlik ihtiyaçlarına cevap vermiş hem de Avrupa'da istikrarın sağlanmasına yardımcı olmuştur (NATO, 2016)

NATO, 1995 tarihli NATO Genişleme Çalıştay'ında İttifak'a katılmak istediklerini beyan eden ülkelerin her biri ile “Yoğunlaştırılmış Diyaloglar” yürütmeye karar vermiştir. Yoğunlaştırılmış Diyaloglar ilk olarak 1997 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya ile başlatılmıştır. Bu üç ülkenin katılım protokolleri Aralık 1997'de imzalanmış ve ardından 16 NATO ülkesinin tamamı tarafından onaylanmıştır. Söz konusu üç ülke Mart 1999'da NATO'ya üye olmuşlardır. Kasım 2002'deki Prag Zirvesinde, örgüte üye olan devlet ve hükümet başkanları yedi ülkeyi (Slovakya, Slovenya, Estonya, Romanya, Litvanya, Bulgaristan ve Letonya) katılım müzakerelerini başlatmaya davet etmişlerdir. Bu ülkeler zaten daha önce Üyelik Eylem Planına (ÜEP) katılmışlardı. Davet edilen ülkelerin dışişleri bakanları tarafından 26 Mart 2003 tarihinde NATO Karargâhında katılım protokolleri imzalanmıştır. 29 Mart 2004'te Washington DC'de düzenlenen bir törenle her ülke, Antlaşma'nın öngördüğü şekilde resmi katılım belgelerini tevdi etmiş ve böylece yasal ve resmi olarak İttifak'ın bir üyesi olmuştur (NATO, 2006).

NATO, örgütün bu genişleme dalgalarını güvence altına almak ve Avrupa'da var olan bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli zirveler düzenlemiştir. Bu bağlamda Haziran

1990'da düzenlenen Londra Zirvesi'nde örgütün eski Doğu Bloku üyeleri ile diplomatik ve politik ilişkiler yürütmesi ve bu ülkeler ile yakın temas halinde olması kararlaştırılmıştır. Londra Zirvesi'nden hemen sonra 1991 yılının sonlarına doğru düzenlenen Roma Zirvesi'nden kısa bir süre sonra 20 Aralık 1991'de NATO ile Bulgaristan, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, Polonya, Romanya ve Baltık ülkeleri Estonya, Litvanya ve Letonya ile Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) kurulmuştur. Bu ortaklık ile Doğu Blokunun eski üyeleri olan adı geçen devletler ile ortaklık, işbirliği ve diyalog kurma amaçlanmıştır. Böylece bu devletlerin güvenlik ve savunma ihtiyaçları NATO'dan farklı bir güvenlik şemsiyesi kurularak giderilmeye çalışılmıştır. KAİK'e üye olan devletler arasında sadece Doğu Avrupa ülkeleri değil eski Sovyet Cumhuriyetleri de yer almıştır. Arnavutluk ve Gürcistan'ın da Haziran 1992'de KAİK'e üye olması ile birlikte toplam üye sayısı –NATO üyeleri de dâhil olmak üzere- 38'e yükselmiştir (Purtaş, 2005: 12).

NATO, KAİK aracılığıyla eski Varşova Paktı üyeleri ile istenen işbirliği ve anlaşma düzeyini yakalayamadığından farklı girişimler içerisine girmiştir. Esasında KAİK ile hedeflenen devletler de kendi güvenliklerine ilişkin endişelerini giderme noktasında söz konusu girişimi yeterli bulmamışlardı. Bunun üzerine ABD'nin girişimleri ile 10-11 Ocak 1994 tarihlerinde düzenlenen Brüksel Zirvesi'nde ittifakın genişleme yoluna gitmesi ilke olarak benimsenmiş ve bunun da Barış İçin Ortaklık-BİO (Partnership for Peace-PfP) programları aracılığı ile yapılmasına karar verilmiştir. Bu girişim çerçevesinde NATO ile VP üyesi ülkeler arasında askeri ve siyasi işbirliği alanlarında ortak yapılanma ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirilerek barışın tesis edilmesinde ortak isteğin ortaya konulması amaçlanmıştır (Dedeoğlu & Caşın, 1999: 179).

Soğuk Savaş dönemi sona erdikten sonra NATO, BİO anlaşmaları çerçevesinde, VP'e üye devletler ile diplomatik ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. NATO'yu bu girişimleri yapmaya iten temel motivasyon kaynağı ise Soğuk Savaş sonrası dönemde kendisine alternatif olarak kurulabilecek savunma ve güvenlik yapılanmalarının engellenmesi ya da etkilerinin minimum düzeyde tutulması isteğidir (Oğuzlu, 2013: 11). Bu bağlamda bölgede güvenlik ve savunma alanında var olan tek taraflı bağımlılık ilişkileri muhafaza edilmeye çalışılmıştır.

BİO programının temelinde Avrupa-Atlantik bölgesinde yer alan ülkeler arasında buldukları bölgenin güvenliğinin sağlanması adına pratik alanlarda ikili işbirliklerinin kurulması yatmaktadır. Program ortaklık kapsamında üye ülkelerin kendi önceliklerini belirleyerek NATO ile bireysel ilişki kurmalarına olanak sağlamaktadır. Demokratik ilkelere bağlılığa vurgu yapan BİO programının amacı bölgedeki ekonomik, askeri ve politik istikrarı

sağlamak, bölgesel barış ve güvenliğe yönelik tehdit unsurlarını yok etmek ve NATO ile Avrupa-Atlantik bölgesindeki NATO üyesi olmayan ülkeler arasında savunma ve güvenlik alanlarında güçlü ilişkiler kurmaktır. BİO, katılımcıların işbirliği için kendi önceliklerini gözetlemelerini, oluşturulacak ortaklık düzeyinin seviyesini kendilerinin belirlemesini, programa katılacak devletlerin NATO ile bireysel bir ilişki geliştirmelerini sağlamak amacıyla 1994 yılında kurulmuştur. Nisan 2011'den bu yana, tüm BİO faaliyetleri ve tatbikatları, ilke olarak, ister Avrupa-Atlantik bölgesinden ister Akdeniz Diyalogundan, ister İstanbul İşbirliği Girişimi'nden veya küresel ortaklardan olsun, tüm NATO ortaklarına açıktır. Güncel olarak Barış için Ortaklık programında günümüzde 22 ülke yer almaktadır (NATO, 2023).

NATO kendisine üye olmayan ancak üye ülkelerin komşu olduğu devletler ile bölgesel güvenlik konularında işbirliği ve diyalogu artırmak amacıyla 1994-1997 seneleri arasında Barış İçin Ortaklık (BİO), Akdeniz Diyalogu Girişimi ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) adında farklı istişare platformları kurmuştur. Bunların yanında 2004 yılında da Orta Doğu ülkeleri ile işbirliğini artırmak amacı ile İstanbul İşbirliği Girişimi kurulmuştur. NATO'nun bölgesel güvenliği sağlamak adına üstlendiği rolü anlayabilmek için bu girişimleri kısaca analiz etmek yerinde olacaktır.

Akdeniz Diyalogu, ilk olarak BİO gibi Ocak 1994 yılında düzenlenen Brüksel Zirvesi'nde NATO ile yedi Akdeniz ülkesi arasında işbirliği platformu olarak hizmete girmiştir. Forumun temelinde Brüksel Zirvesi'nde devlet ve hükümet başkanları tarafından ortak görüş birliği olarak ifade edilen "Avrupa'daki güvenlik, Akdeniz'deki güvenlikten büyük ölçüde etkilenmekte" ve Orta Doğu barış sürecinde imzalanan anlaşmaların "bölge ülkeleri arasında diyalog, anlayış ve güven inşasını teşvik etmek noktasında sahip olduğu rol yadsınamaz" söylemleri yer almaktadır. 1997 Madrid Zirvesi'nde ise Akdeniz İşbirliği Grubu (AİG)'nin temelleri atılmıştır. NATO Akdeniz ülkeleriyle bölge genelinde iyi ilişkiler kurmak ve karşılıklı anlayış ve güven ortamını oluşturmak, bölgesel güvenlik ve istikrarı teşvik etmek ve NATO'nun politikalarını ve hedeflerini açıklama konularında diyalog içindedir. Günümüz itibari ile platforma katılımcı yedi Akdeniz ülkesi bulunmaktadır. Bunlar; Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus'tur. Akdeniz Diyalogu, katılımcı ülkelerin NATO ile işbirliği yapmalarına ve ortak tehditler hakkında güvenlik endişelerini tartışmalarına olanak tanımaktadır (NATO, 2023).

Akdeniz Diyalogu ile BİO programı ile kıyaslandığında BİO girişiminde elde edilen başarının Akdeniz Diyalogu'nda elde edilemediği görülmektedir. Bunun altında yatan temel saiklerden bazıları şunlardır; NATO'nun uzun süre, daha önemli gördüğü için odak noktasını

Balkanlar'a yoğunlaştırması, Orta Doğu barış sürecinde Akdeniz Diyalogu ülkeleri ile NATO arasında istenen fikir birliğinin yakalanamaması, tarafların sorunun çözümüne olan uzaklıkları ve Filistin meselesinin çözümden uzak durmasının taraflar üzerinde oluşturduğu yıpratıcı siyasi baskı. Bunun yanı sıra söz konusu foruma üye devletler ile NATO arasında var olan görüş ayrılıkları, güven eksikliği ve beklentilerdeki farklılıklar da başarısızlığın diğer sebepleri arasında yer almaktadır (Purtaş, 2005: 13).

Elli ulustan oluşan AAOK, müttefikler ve ortak ülkeler arasında siyaset ve güvenlikle ilgili konularda diyalog ve istişare için kurulmuş çok taraflı bir forumdur. Haziran 1997 Madrid Zirvesi'nde kurulan AAOK, Soğuk Savaş bittikten hemen sonra 1991'de kurulan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin (KAİK) yerini almıştır. Bu dönüşüm kararı, NATO'nun ortak ülkelerle geliştirilmekte olan ve giderek karmaşıklaşan ilişkiler göz önüne alınarak, daha gelişmiş ve operasyonel bir ortaklık için uygun bir güvenlik forumu oluşturma amacıyla alınmıştır. BİO programına dâhil olan tüm üye devletler aynı zamanda AAOK'ye de üye kabul edilmişlerdir. AAOK, NATO üyesi olmayan ancak Soğuk Savaş dönemi boyunca kapitalist ekonomik sisteme sahip olmuş olan altı Avrupa ülkesi (Avusturya, Finlandiya, İsviçre, İsveç, İrlanda ve Malta), 12 Eski Sovyetler Birliği ülkesi ve iki eski Yugoslavya ülkesi olan Bosna-Hersek ve Sırbistan'dan oluşmaktadır (NATO, 2023).

Platform, Avrupa-Atlantik bölgesindeki ortak ülkelerle işbirliğine ve BİO programı kapsamında NATO ile bireysel ortak ilişkilere sahip ülkeler arasında geliştirilecek ikili ilişkilere yönelik genel siyasi çerçevenin sağlanmasında forum görevi üstlenmektedir. Avrupa-Atlantik Ortaklık Çalışma Programı çerçevesinde çok çeşitli alanlarda uzun vadeli istişare ve işbirliği yapılmaktadır. Bu çalışma programı kapsamında forumda ele alınan konular arasında; kriz süreçlerinin yönetimi ve bölgesel barışı sağlama operasyonları, bölgesel problemler, kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi ve kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların kullanımının yasaklanması, küresel terörizm, planlama, bütçeleme, politika ve strateji gibi savunma konuları, sivil olağanüstü hal planlaması ve afete hazırlık programları; silahlanma konusunda işbirliği; nükleer güvenlik; hava trafik yönetiminin sivil-asker koordinasyonunun sağlanması ve bilimsel işbirliği konuları yer almaktadır. AAOK kapsamında ayrıca, NATO ve platforma katılan ülkeler arasında kilit alanlarda pratik işbirliğinin sağlanması, çeşitli uzmanlık alanlarında karşılıklı bilgi alışverişinin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır (NATO, 2023).

İstanbul İşbirliği Girişimi (İİG), NATO ile Orta Doğu bölgesinde ortak ülkeler arasında ikili temelde güvenlik işbirliğini geliştirmek amacıyla 2004 yılında İstanbul'daki NATO zirvesinde kurulmuştur. İİG, NATO Müttefiklerinin ve İİG ortaklarının bir güven ilişkisi

kurarken düzenli olarak bir araya gelip ortak endişe konusu olarak güvenlik konularını tartışabilecekleri bir platformdur. Girişimin en önemli fonksiyonu güvenliğin sağlanması konusunda deneyimli ve bilgili ortaklarla işbirliği kurulmasını sağlamak ve bunun yanında Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyeleri için ulusal güvenlik konularında NATO ile istişare etmeleri için önemli bir fırsat sunmasıdır. Hâlihazırda KİK üyesi dört ülke – Bahreyn, Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) – söz konusu girişime katılırken, Umman ve Suudi Arabistan İİG çerçevesinde seçilen faaliyetlere katılmaktadır. Girişim kapsamında ilk olarak Körfez İşbirliği Konseyi üyeleriyle istişareler yapıldıysa da Girişim, Orta Doğu'da İİG'nin amaçlarını ve ilkelerini destekleyen tüm ilgili ülkelere açıktır. Girişim kapsamında ele alınan konular arasında üye devletlerin savunma planlamaları, askeri savunma bütçeleri, terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve üye devletlerin askeri-sivil hazırlık çalışmaları gelmektedir. Girişim, altı temel ilkeye dayanmaktadır: ayrımcılık yapmama, bireysel farklılaşma, iki yönlü katılım, dayatmama, çeşitlilik ve bölgedeki diğer uluslararası girişimlere yaklaşım olarak tamamlayıcılık rolü üstlenme. Körfez ülkeleri ile geliştirilen güvenlik bağları, transatlantik güvenlik için önemlidir. Farklı düzeylerde gerçekleştirilen düzenli gayri resmi ve resmi toplantılar girişimin siyasi boyutunu güçlendirmiştir (NATO, 2023).

4.2 Günümüz NATO-Rusya İlişkileri ve Transatlantik Güvenliği Üzerindeki Yansımaları

NATO-Rusya ilişkileri, SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın son bulmasından sonra, 1991 yılında Rusya'nın Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne (bu konsey 1997 yılında Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne dönüştürülmüştür) katılımıyla başladı. Rusya 1994 yılında da, NATO'nun ikili işbirliklerinin kurulmasında önemli bir iç programı olan Barış için Ortaklık (BİO) programına katılmıştır. Bunun da ötesinde 1996'da Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Rusya, Bosna-Hersek'teki NATO liderliğindeki barış gücüne asker ve lojistik destek sağlamıştır. Balkanlar'daki zor saha koşullarında yapılan işbirliği, karşılıklı güveni önemli ölçüde güçlendirmiş ve NATO-Rusya işbirliğini yeni bir boyuta taşıma konusunda iki tarafa da fırsat vermiştir. İkili ilişkilerdeki bu işbirliği, 27 Mayıs 1997 tarihinde NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinin yasal çerçevesini oluşturan NATO-Rusya Federasyonu Daimi Ortaklık Konseyi'nin (DOK) kurulması ile siyasal bir zemine oturtulmuştur (NATO, 2006).

Rusya, 1999'da NATO liderliğindeki Kosova Gücüne (KFOR) katılım sağlamış ise de Kosova krizindeki fikir farklılıklarının had safhaya çıkması nedeniyle NATO ile ilişkilerini tek

tarafı olarak dondurmuştur. Ancak kısa bir süre sonra NATO ve Rusya arasındaki ilişkilerin tekrar pozitif bir ivme kazanıp geliştiğini görmekteyiz. 1997 yılında temeli atılan ikili diyalog ve işbirliği forumu olan Daimi Ortaklık Konseyi (DOK), 2002 yılında Roma Deklarasyonu sonucunda karşılıklı istişare, fikir birliği, ortak karar alma amaçları için kurulan NATO-Rusya Konseyi adını almıştır. (NATO, 2023). Yeni kurulan bu konseyde Rusya'ya daha geniş yetkiler verilmiştir. Rusya, kriz yönetimi, barış güçlerine asker gönderme, terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, insani yardım operasyonlarına katılım gibi konularda karar alma yetkisi bulunan Konsey'de eşit söz hakkına sahip olacaktı. Konsey'de alınacak kararlar genel uzlaşma yöntemi ile alınacak ve Rusya'nın alınan kararları veto etme yetkisi bulunmayacaktı (Purtaş, 2005: 15).

11 Eylül 2001 saldırıları, terörizm ve yeni güvenlik tehditleriyle etkin bir şekilde mücadele etmek için ortak uluslararası bir tepki vermeye ihtiyaç olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Terör saldırılarının hemen ardından Rusya, uluslararası koalisyonun Afganistan'daki müdahalesi için hava sahasını açmış ve terörle mücadele edecek koalisyon güçleri ile istihbarat paylaşımında bulunmuştur. Takip eden aylarda, NATO genel sekreteri Lord Robertson'ın Başkan Putin ile yaptığı iki toplantı ve Aralık 2001'de müttefik ve Rus dışişleri bakanlarının yaptığı bir toplantı da dâhil olmak üzere, NATO ve Rusya arasındaki üst düzey temaslar, NATO-Rusya ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır (NATO, 2006).

SSCB'nin dağılması ile biten Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO, bölgesel güvenlik sorunları ve işbirliği konuları hakkında Rusya ile bir ortaklık mekanizması kurmaya ve diyalog ortamı oluşturmaya çalışmıştır. Bununla birlikte NATO, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı saldırgan eylemlerine ve Kırım'ın yasadışı ilhakına yanıt olarak, Rusya ile siyasi ve askeri iletişim kanallarını açık tutarken, Nisan 2014'te tüm sivil ve askeri işbirliklerini askıya aldığını açıklamıştır. NATO, Rusya'nın uluslararası güvenlik ve istikrarı ciddi şekilde baltalayan ve uluslararası hukukun açık bir ihlali olan Ukrayna'ya karşı yürüttüğü savaşı en güçlü şekilde kınadığını savaşın patlak verdiği ilk günlerde dile getirmiştir. NATO ayrıca Rusya'ya bu illegal savaş derhal durdurması ve Ukrayna'dan çekilmesi konularında çağrıda bulunmuştur. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı hukuk dışı savaşın yanında, takındığı saldırgan tutumu, komşularına ve transatlantik topluluğunun güvenliğine karşı ciddi bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Düşmanca politika ve eylemlerini devam ettirdiği sürece, İttifak Rusya'yı ortak üye olarak kabul etmeyeceğini belirtmiştir (NATO, 2023).

Rusya, hâlihazırda örgüt üyeleri ve Avrupa-Atlantik bölgesinin istikrar ve güvenliği önündeki en önemli tehdit kaynağıdır. Rusya, baskı, yıkım, saldırganlık ve ilhak yoluyla

bölgede doğrudan kontrol kurmak ve etki alanları oluşturmak istemektedir. Bu amacına ulaşmak için de NATO üyesi ülkelere ve ortaklarına karşı konvansiyonel, siber ve hibrit askeri araçlar kullanmaktadır. Rusya'nın askeri gücü, sert söylemleri ve politik amaçlarını elde etmede kural tanımaz tavrı uluslararası hukuka dayalı küresel güvenlik ve düzeni ağır bir biçimde baltalamaktadır. Ancak örgüt üyeleri, bölgesel güvenliği zedeleyen riskleri azaltmak, gerginliğin tırmanmasını engellemek ve bölgesel barışı sağlamak adına Moskova ile tüm iletişim yollarının açık olmasına dikkat etmektedirler. NATO, Avrupa-Atlantik bölgesinde iki aktör arasında istikrarlı ve öngörülebilir bir barış ortamı oluşturmayı amaçlamaktadır. NATO-Rusya ilişkilerinin düzelmesi ve pozitif yönlü istikrar kazanması Rusya'nın saldırgan tutumunu ve uluslararası hukuka aykırı davranışlarını düzeltmesi ile mümkün olabilecektir (NATO, 2023).

NATO 30 yılı aşkın bir süredir Rusya ile bir ortaklık mekanizması kurmaya, ortak çıkarlar doğrultusunda diyalog ve işbirliği olanaklarını geliştirmeye çalışmaktadır. Buna karşın, son on yılda Rusya, Avrupa güvenlik düzenine istikrarlı ve öngörülebilir bir katkıda bulunan norm ve ilkeleri sürekli olarak ihlal etmektedir. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı insan dışı ve uluslararası hukuka aykırı saldırgan tutumu bölge barışını paramparça etmiş ve güvenlik ortamını ciddi şekilde zedelemiştir. Düşmanca politikaları ve eylemleri doğrultusunda NATO, Rusya'yı bir ortak olarak görmemektedir. Günümüz Rusya'sı, örgüt üyelerinin güvenliğine doğrudan tehdit oluşturmakta ve Avrupa-Atlantik bölgesindeki barış ve istikrara yönelik en önemli risk unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak NATO, olası krizleri yönetmek, gerilimi düşürmek ve bölgesel barış ve güvenliği sağlamak adına Moskova ile tüm iletişim ve diplomatik kanalları açık tutmaya özen göstermektedir (NATO, 2023).

Diğer taraftan NATO'nun açık kapı politikası çerçevesinde örgüte yeni üyeler dâhil etmesi, örgütün sınırlarını genişletme yoluna gitmesi ve etki alanını artırma girişimleri, Rusya için endişe uyandırmaktadır. Rusya açısından bu tarz girişimler bölgesel güvenliği ve istikrarı baltalamaktadır. Özellikle Rusya'nın yakın çevresi olarak bilinen Ukrayna, Moldova, Gürcistan ve Baltık ülkelerinin NATO aracılığı ile Batı'ya angaje olması Rusya açısından bölgesel güvenliğin tehlikeye girmesi olarak algılanmaktadır. Yakın zamanda Finlandiya ve İsveç'in de NATO'ya dâhil olması ile birlikte Rusya'nın bölgesel güvenlik endişeleri tavan yapmıştır. Bu iki ülkenin örgüte dâhil olması ile birlikte Rusya NATO ile doğrudan kara sınırı hattı paylaşmaya başlamıştır. Rusya bu çevreleme politikası ile siyasi ve askeri manevra alanının daraltıldığını iddia etmektedir. Yine NATO'nun Karadeniz'e olan ilgisi Rusya tarafından endişe ile takip edilmektedir.

5. Sonuç

Günümüzdeki ABD-AB arasında var olan yoğun ve yakın ikili ilişkilerin kökenleri 15. yüzyıla kadar dayandırılmaktadır. Avrupa'dan giden göçmenler tarafından koloniler oluşturularak temelleri atılan bugünkü ABD, uyguladığı etkin dış politikalar ile zaman içerisinde küresel bir güç odağı haline gelmiştir. Özellikle 1800'lü dönemlerde izlemiş olduğu izolasyonist politikalar ile kendi iç bütünlüğünü perçinleyen ABD kısa bir süre sonra Birinci Dünya Savaşı'na katılarak savaşın gidişatını değiştirmiştir. Bu savaştan sonra yine kendi kabuğuna çekilen ABD, 7 Aralık 1941 tarihinde Japonya tarafından düzenlenen Pearl Harbour Saldırısı'ndan sonra bir daha dönmek üzere izolasyonist politikalarından vazgeçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik, politik ve askeri anlamda bir çöküş içine giren Avrupa kıtasında bu defa da Sovyet tehlikesi belirmiştir. Truman Doktrini ve Marshall yardımları ile Avrupa'yı yanına çeken ABD, Sovyetlerin bu kıtada nüfuz artırma politikalarına karşı farklı hamleler ile cevap vermiştir. Küresel finans alanında Bretton Woods sistemi ve hemen ardından kurulan IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar ile Sovyetler, küresel mali ve finans alanlarında baskılanmaya çalışılmıştır. Güvenlik alanında ise 4 Nisan 1949 yılında 11 Avrupa ülkesi ile NATO'yu kuran ABD, SSCB'nin Batı Avrupa'yı siyasi nüfuzu altına almasını engellemiştir.

ABD-AB arasında var olan transatlantik ilişkiler gerek Soğuk Savaş öncesi gerekse de sonrası olsun merkezinde askeri, ekonomik ve politik iş birlikleri üzerine kurulmuştur. Bu iş birliği alanlarının oluşmasında ya da bir diğer ifade ile transatlantik ortaklığın merkezinde iki tarafın da sahip olduğu ortak tehdit unsurları, kültürel değerler ve sahip olunan ortak ilgi alanları etkili olmuştur. ABD Avrupa'da varlığını NATO üzerinden devam ettirmiş, bölgesel güvenliği tehdit eden risk unsurlarına karşı bölge devletleri ile iş birliğine giderek önlem almıştır. Bölgede Soğuk Savaş döneminde algılanan ortak tehdit unsuru olan SSCB ve komünizm akımı 1990'ların başında SSCB'nin dağılması ile yerini bölgesel iç savaşlar, mülteci akımları, terörizm, ırkçılık ve çevresel felaketlere bırakmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Transatlantik ilişkilerin odak noktasında asimetrik devlet-dışı yapılanmalar, iç savaşlar, kimyasal ve biyolojik silahlar, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, demografik yapıları değiştiren mülteci akımlarının kontrol altına alınması, aşırı sağ yönetimlerin yükselmesi ve terörizm gibi konu başlıkları olmuştur. Her ne kadar SSCB'nin dağılması ile NATO'nun varlık nedeni tartışılmaya da başlansa ABD NATO'nun misyonunu yeni tehdit unsurlarına uygun olarak evirmiştir. Avrupa ülkeleri bu tehdit unsurlarına karşı zaman içerisinde kendi savunma mekanizmalarını kurmak istemişlerse

de ABD'nin askeri ve savunma güdümünden çıkamamışlardır. Öyle ki Fransa buna tepkisini 1966 yılında NATO'nun askeri kanadından çıktığını açıklayarak göstermiştir. Fransa bu kararından yaklaşık 45 yıl sonra cayarak 3 Nisan 2009 tarihinde yeniden NATO'nun askeri kanadına geri dönmüştür.

ABD ve NATO'nun kıtadaki varlığı Avrupa ülkelerini İngiltere yanında yer alan "Atlantikçiler" ve Fransa tarafında yer alan "Avrupacılar" olarak iki gruba ayırmıştır. NATO bu ayrışmaları ve bölgedeki varlığını meşrulaştırmak için çeşitli konseptler altında farklı stratejiler geliştirmiştir. Böylece bölgede baş gösteren çeşitli istikrarsızlık unsurları karşısında birlikte hareket etmeyi sağlayan bir güvenlik şemsiyesi olan NATO bölgesel barış ve güvenliği sağlamada önemli bir rol üstlenmiştir.

1949 yılında imzalanan NATO şartında, örgüt üyeliğinin "işbu antlaşmanın ilkelerini ileri bir seviyeye taşıyabilecek ve örgütün odak noktası olan Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkıda bulunabilecek bir konumda bulunan tüm Avrupa devletlerine" açık olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda NATO farklı zaman dilimlerinde aldığı yeni üye devletler ile 12 kurucu üyeden 30 üyeye ulaşmıştır. Diğer taraftan NATO'nun bu açık kapı (open door) politikası bağlamında bünyesine yeni üyeler dâhil etmesinin bölgesel güvenlik üzerinde birtakım yansımaları olmuştur. Bilhassa SSCB'nin halefi olan Rusya'nın NATO'nun bu politikasından dolayı kendini çevrelenmiş ve hayati çıkar alanlarının tehlikeye girmiş olduğunu Rus politikacı ve diplomatların açıklamalarından görmekteyiz.

Sonuç olarak günümüzdeki Rus-Ukrayna savaşını da NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin Rusya yakın çevresinde izlemiş olduğu yayılmacı politikalarından kaynaklandığını iddia etmek mümkündür. Özellikle eski Sovyet coğrafyaları olan ve kademeli olarak Batı'ya entegre edilen Baltık bölgesi, Orta Avrupa ve Ukrayna'nın Batılılaştırılarak Rusya'nın çevrelenmesi bugünkü savaşın ana saiklerinden bir tanesidir. Son olarak Rus-Ukrayna savaşının transatlantik bölgesinin güvenliğini zedelediğini ve bölgede siyasi ve ekonomik istikrarın ortadan kalkmasına sebep olduğunu net bir şekilde ifade edebiliriz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Açıkmeşe, S. A., & Dizdaroğlu, C. (2014). NATO-AB ilişkilerinde işbirliği ve çatışma dinamikleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 130-163.
- Allin, D. H. (2014). *NATO's Balkan interventions*. Routledge.
- Burghardt, G. (2006). *The European union's transatlantic relationship*. College of Europe EU Diplomacy Paper 2/2006, December 2006. EU Diplomacy Papers, 25.
- Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P., Tromer, E., & Waever, O. (1990). *The European security order recast: scenarios for the post-cold war era*. Bloomsbury Academic.
- Cato Institute. (2001). Death knell for NATO?: the bush administration confronts the European security and defense policy, 15 Eylül 2023, <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa394.pdf>
- Çelik, Ü. (2013). Soğuk savaş'tan Libya operasyonu'na NATO-Avrupa birliği ilişkileri. *History Studies*, 5(5), 63-92.
- Dedeoğlu, B., & Çaşın, M. H. (1999). Yeni Avrupa güvenlik kimliğinde stratejik arayışlar. *Avrasya Dosyası*, 5(4), 155-196.
- Ereker, A. F. (2019). NATO'nun güvenlik anlayışı ve stratejik konseptleri. *Güvenlik Yazıları*, 4. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATOSTratejikKonseptleri_FulyaAksuEreker_v.1.pdf (E.T.: 19.09.2023)
- Erhan, Ç. (1996). Avrupa'nın intiharı ve ikinci dünya savaşı sonrasında temel sorunlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01), 259-273.
- Erhan, Ç. (2003). ABD ve NATO'yla ilişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası*, Cilt 1, (ss. 522-575). İletişim Yayınları.
- Haine, J. Y. (2005). AGSP ve NATO. İçinde N. Gnesotto (Ed.), *AB güvenlik ve savunma politikası, ilk beş yıl* (ss. 131-144). Tasam Yayınları.
- Hill, C. (1993). The capability-expectations gap, or conceptualizing Europe's international role. *Journal of Common Market Studies*, Vol:31, No: 3, pp: 305-328.
- Jørgensen, K. (2009). The European union and NATO: shrewd interorganizationalism in the making? In J. Varwick, & J. Koops (Eds.), *The European union and international organizations* (s. 101-131). Routledge.
- Kilit, G. (2013). *AB-ABD arasında transatlantik ilişkiler*. Ekonomik Forum, (ss. 60-67). Ankara. <https://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2013/09/060-067.pdf> (E.T.: 20.09.2023)
- NATO. (2016). *NATO enlargement & open door*. Brüksel: Public Diplomacy Division (PDD) – Press & Media Section.
- NATO. (2023, Eylül 26). www.nato.int/cps/en/natohq/topics. NATO: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.
- NATO. (2006). Handbook, 10 Ağustos 2023, <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>
- NATO. (2023). NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION- Mediterranean Dialogue, 27 Eylül 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm
- NATO. (2023). NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION- Euro-Atlantic Partnership Council, 22 Eylül 2023, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49276.htm
- NATO. (2022). NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION- Istanbul Cooperation Initiative (ICI), 22 Eylül 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm
- NATO. (2023). NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION- Relations with Russia, 22 Eylül 2023, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm
- Oğuzlu, H. T. (2013). *NATO ortaklıkları ve Türkiye: barış için ortaklık, Akdeniz diyalogu, İstanbul işbirliği girişimi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Payne, K., & Lane, W. (2003). The European security and defence policy and the future of NATO. *NATO EAPC Fellowship Report*, 12.

Purtaş, F. (2005). Soğuk savaş sonrası NATO'nun dönüşümü ve genişlemesi çerçevesinde Türk Amerikan askeri ilişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(02), 7-30.

Şahin, G. (2017). Küresel güvenliğin dönüşümü; NATO bağlamında kavramsal, tarihsel ve teorik bir analiz. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2), 59-81.

Twigge, S., & Macmillan, A. (1996). Britain, the United States, and the development of NATO strategy, 1950–1964. *The Journal of Strategic Studies*, 19(2), 260-281.

Vaughan, R. (1979). *Twentieth century Europe: paths to unity*. Croom Helm Publishers.

Yılmaz, S. (2017). *Transatlantik ilişkiler ve Ortadoğu'nun NATO'su*, (ss:1-4), 21. Yüzyıl Enstitüsü, https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/Transatlantik%20%C4%B0li%C5%9Fkiler_Son.pdf (E.T.: 12.09.2023)